

Op de schoot bij Daisy

Luisterboeken voor leesgehandicapten: een uitdaging voor de luister- en braillebibliotheken, een kans voor openbare bibliotheken

De maatschappij, wij allen dus, heeft de verantwoordelijkheid aanvaard om het recht op informatie optimaal te laten gelden voor blinden en slechtzienden. Dat gebeurt op diverse niveaus. De (federale) wetgeving heeft remlokjes gezet op bepaalde onderdelen van de auteurswet, zodat de normale commerciële verplichtingen minder of niet meespelen als het om lectuurvoorzieningen voor leesgehandicapten gaat. Daarnaast subsidieert de Vlaamse Gemeenschap instellingen en projecten voor diezelfde doelgroep.

Hieronder gaan we na welke technologische evolutie die lectuurvoorziening voor blinden en slechtzienden de voorbije jaren heeft ondergaan. Wie of wat is Daisy? Wat kan Daisy doen voor de doelgroep en hoe gebeurt dat? En welke rol kan de openbare bibliotheek in dit verhaal spelen?

Vooraf¹

Hoeveel blinden en slechtzienden maken gebruik van de informatievoorzieningen die voor hen worden uitgebouwd? En hoeveel doen dat niet? Zowat 1 procent van de bevolking is ernstig slechtziend, dat wil zeggen dat er een gezichtsverlies is van 60 tot 90 procent. 1,4 promille van de bevolking is blind en heeft met andere woorden een gezichtsverlies van meer dan 90 procent. Ongeveer twee derde van de blinden en slechtzienden is ouder dan 65 jaar, aldus de Brailleliga. De twee luister- en braillebibliotheken in Vlaanderen bereiken samen zo'n 8 procent van hun doelgroep. De openbare bibliotheek bereikt ongeveer 27 procent van de totale Vlaamse bevolking. Als je die cijfers bekijkt met de ogen van een marketeer, besluit je dat het

Wim DE MONT

Cultuurschrijver. Schrijft over boeken, kunst en cultuur.
e-mail: wim.de.mont@skynet.be

voor die luister- en braillebibliotheken om een enorme groeiemarkt gaat, met veel potentieel dus. Uit het standpunt van de bibliothecaris, maar ook uit dat van de overheid, hanteer je niet die commerciële termen, maar je beseft wel meteen dat er nog veel werk aan de winkel is. Dat wil niet zeggen dat er slecht is gewerkt in het verleden, enkel dat er naar een hogere versnelling moet worden geschakeld om een groter deel van de doelgroep te bereiken. Een van de moeilijkst te omzeilen klippen is de logistiek. Nieuwe technologieën kunnen daarbij helpen.

Lectuurvoorziening voor leesgehandicapten

Kijken we eerst even in detail naar enkele cijfers. In *tabel 1*² zien we hoeveel inwoners Vlaanderen en (Nederlandstalig) Brussel in 2005 telden, ingedeeld naar leeftijdscategorie. Daarnaast is een prognose gemaakt van het aantal inwoners in 2015, volgens diezelfde leeftijdscategorieën. Deze cijfers laten zien dat het aantal 80-plussers op tien jaar tijd stijgt met meer dan 50 procent. Het aantal 60-plussers stijgt van 21 naar 25 procent van de bevolking, het aantal 50-plussers van 33 naar 40 procent. De medioren vormen duidelijk een belangrijke doelgroep. De babyboomgeneratie van de *front-end*, dat wil zeggen geboren tussen 1945 en 1955, zijn in 2015 al goed voor 15 procent van de bevolking.

Tabel 1: Bevolking in Vlaanderen en Brussel

Leeftijd	anno 2005	%	prognose 2015	%
Kinderen: 0-13	1.072.200	17	964.200	15
Jongeren: 14-18	358.500	6	361.500	6
Volwassenen: 19-50	2.819.700	45	2.433.300	39
Medioren: 50-60	774.000	12	912.000	15
Jongsenioren: 60-70	582.000	9	711.000	11
Senioren: 70-80	483.000	8	504.000	8
Hoogbejaarden: 80-...	228.000	4	372.000	6
Totaal*	6.317.400	100	6.258.000	100

* inclusief de Brusselcoëfficiënt (5% van de Vlaamse Bevolking) (bron:VRIND)

Tabel 2: Leesgehandicapten in Vlaanderen en Brussel

Leeftijd	anno 2005	%	prognose 2015	%
Jeugd: 0-18	12.635	10	14.081	9
Volwassenen: 19-60	30.323	24	32.854	21
Ouderen: 60-...	83.390	66	109.515	70
Totaal*	126.348	100	156.450	100

* inclusief de Brusselcoëfficiënt

Tabel 3: Uitleningen

	2005	VLBB	VKBB	Totaal	%
Braille		1.789	5.119	6.908	4%
Audiocassette		69.172	65.056	134.228	86%
Daisyboek		14.209	1.001	15.210	10%
Totaal	85.170	71.176	156.346	100%	
	2006	VLBB	VKBB	Totaal	%
Braille		1.715	5.349	7.064	4%
Audiocassette		16.164	46.545	62.709	35%
Daisyboek		70.917	36.537	107.454	61%
Totaal	88.796	88.431	177.227	100%	

Tabel 4: Collectie (titels)

	2005	VLBB	VKBB	Totaal	%
Braille		4.580	6.515	11.095	7%
Audiocassette		16.343	13.404	29.747	19%
Daisyboek		4.343	1.368	5.711	4%
Totaal	25.266	21.287	46.553	30%	
	2006	VLBB	VKBB	Totaal	%
Braille		4.640	6.722	11.362	22%
Audiocassette		16.434	13.543	29.977	57%
Daisyboek		7.364	3.815	11.179	21%
Totaal	28.438	24.080	52.518	100%	

Wat betekent dat voor de leetuurvoorziening voor leesgehandicapten? Kijken we even naar *tabel 2*. Neemt de totale bevolking lichtjes af, dan geldt dat niet voor het aantal leesgehandicapten in 2015. Onder leesbeperkte personen verstaan we blinden, slechtzienden en personen met een al dan niet fysieke beperking bij het lezen, inclusief dyslectici. Volgens APS/Dedicon Nederland is ongeveer 2 procent van de bevolking leesgehandicapt. Geëxtrapoleerd naar 2015 gaat het om 156.450 personen, of 2,5 procent van de bevolking. Die stijging is logisch, want de gemiddelde leeftijd gaat naar omhoog, de kans op een leeshandicap ook. De verwachte stijging van het aantal leesgehandicapten van 126.348 (in 2005) naar 156.450 (in 2015), net geen 24 procent, vormt een ernstige uitdaging. Die moet een aansporing zijn voor alle betrokkenen om de leesvoorzieningen voor leesgehandicapten in versneld tempo uit te bouwen.

Magda? Queenie? Daisy!

Daisy is de naam van het internationale standaardformaat voor luisterboeken op cd-rom en staat voor Digital Accessible Information SYstem³. Overal ter wereld worden luisterboeken in de speciale bibliotheken nu in dat formaat geleverd. In Daisy-boeken is een digitale structuur aangebracht. Dankzij die structuur kun je door het boek bladeren, van zin naar zin, van bladzijde naar bladzijde en van hoofdstuk naar hoofdstuk. Zo kun je stukken opnieuw beluisteren

of stiekem vooruit lezen⁴. Je kunt dus bladeren zoals door een gewoon boek. Je kunt de voorleessnelheid met een paar procent vertragen en zo zijn er nog een paar snufjes die het gebruiksgemak verhogen. Net als bij de audiocassettes van weleer zijn de voorlezers geselecteerde vrijwilligers met een aangename stem. Ook auteurs lezen geregeld hun eigen boeken in. De internationale standaard zorgt ervoor dat een Daisy-boek wereldwijd kan worden gelezen. Daisy-boeken kunnen met twee types van toestellen worden afgespeeld: met een aangepaste Daisy-speler of met een klassieke mp3-speler. En ook de computer biedt mogelijkheden.

Daisy-speler

Op 1 januari 2006 schakelden de Vlaamse Luister- en Braillebibliotheek in Laken (VLBB)⁵ en de Vlaamse Klank- en Braillebibliotheek in Varsenare

(VKBB)⁶ definitief over van audiocassettes naar Daisy-boeken. Een hele aanpassing, maar vooral een belangrijke stap. Een Daisy-boek staat meestal op één schijfje, af en toe zijn er ook boeken die twee schijfjes in beslag nemen en de kwaliteit is vele malen beter dan die van een audiocassette. De Daisy-spelers zijn perfect afgestemd op de behoeften van blinden en slechtzienden, maar ook op die van mensen met een andere handicap (spierziekte, dyslexie...). Ze hebben grote, duidelijke knoppen en elke knop heeft slechts één functie. Daisy-spelers worden geleverd met een duidelijke gebruiksaanwijzing, waarin de mogelijkheden van het toestel nauwkeurig worden uitgelegd. Voor mensen met een leeshandicap zijn dat de handigste toestellen. De prijzen van de toestellen variëren van 160 euro voor een walkman-model tot 400 euro.

Mp3-speler of cd- of dvd-spelers met mp3-ondersteuning

De mp3-spelers, inclusief de iPods, zijn niet speciaal aangepast aan het lezen van Daisy-boeken en zijn dus minder gebruiksvriendelijk. De mogelijkheden zijn beperkt: je kunt enkel van hoofdstuk naar hoofdstuk navigeren, en niet van bladzijde naar bladzijde of van zin naar zin. Maar in bepaalde gevallen is dit zeker een alternatief.

Pc of mac

De Daisy-boeken zijn ook afspeelbaar op een pc, als die over een geluidskaart beschikt. Er is wel speciale software voor nodig. Die gratis software, TPB Reader genoemd, is voorlopig enkel voor pc beschikbaar. Aan een versie voor mac wordt gewerkt. Je kunt Daisy ook beluisteren met Windows Media Player (pc) of met iTunes (zodat ook het beluisteren via een Apple Macintosh mogelijk is). Ook hier

geldt dat niet alle functies van een Daisy-speler beschikbaar zijn.

De technologie zal uiteraard nog evolueren. Net zoals dat bij cd's en dvd's het geval is, zullen Daisy-boeken op termijn niet enkel, of niet meer, op een schijfje terug te vinden zijn. Het Daisy-boek zal straks gewoon te downloaden zijn, of beluisterbaar via streaming, zoals je naar de radio luistert op de computer. De fysieke distributie van boeken in Daisy-formaat kan ook de vorm van een USB-stick aannemen. De Daisy-spelers kunnen over een paar jaar misschien doen denken aan iPodspelers met downloadfunctie. De wereld staat nooit stil...

Bestellen en terugsturen

Hoe halen leesgehandicapten Daisy-boeken (en nog steeds: brailleboeken) in huis? De luister- en braillebibliotheeken zijn verzendbibliotheeken, waarbij geen verzendkosten betaald worden. Die regeling maakt deel uit van de sociale functie van De Post. Bestellen kan telefonisch, via e-mail of via de online-catalogus <http://daisybraille.bibliotheek.be>. Dit is de gemeenschappelijke onlinecatalogus met reserveringsfunctie van de twee bibliotheken VLBB en VKBB.

De brailleboeken, de luisterboeken en de tijdschriften in luistervorm worden in een aangepaste verpakking opgestuurd. Brailleboeken worden in koffertjes gestopt, luisterboeken in een platte doos. Het terugsturen, dat eveneens portvrij is, gebeurt in diezelfde verpakking. De verpakking kan worden afgegeven in een postkantoor of kan worden meegegeven met de postbode. De boeken en tijdschriften kunnen een maand worden gehouden. Telefonisch of per e-mail kan die periode wel worden verlengd.

Uitleningen in stijgende lijn

Het aantal uitleningen door blinden en slechtzienden moet de komende jaren flink de hoogte ingaan. Toch hebben de luister- en braillebibliotheeken de voorbije jaren niet stilgezeten. De Daisy-boeken zorgden voor een nieuwe impuls. Bekijken we even de *tabellen 3 en 4*⁷. Daaruit blijkt dat de Daisy-boeken op twee jaar tijd de audiocassettes naar de geschiedenisboeken hebben verwezen. In 2005 werden 69.172 cassettes uitgeleend bij de VLBB, in 2006 nog slechts 16.164. De Daisy-boeken maakten de omgekeerde beweging. In het lanceringsjaar 2005 waren er 14.209 uitleningen, in 2006 schoot dat aantal de hoogte in tot 70.917. In 2007 zijn de cassettes helemaal uit roulatie genomen. In afwachting van de precieze telling, is nu al bekend dat bij de VLBB alleen al de kaap van 100.000 uitgeleende Daisy-boeken wordt overschreden, naast meer dan 1.500 brailletitels (goed voor meer dan 10.000 braillebanden). Ook bij de VKBB rukken de Daisy-boeken op ten nadele van de audiocassettes (*tabel 3*). Het totale aantal uitleningen van VLBB en VKBB samen steeg in 2006 met 13

Studiemeester Gino en de Daisy-robot.

al meer dan 14.000 (waarvan slechts 800 dubbels). Ter vergelijking: in Nederland zijn ongeveer 60.000 titels in Daisy-formaat beschikbaar. Daarnaast blijven de brailleboeken uiteraard bestaan. Per jaar komen er in Vlaanderen nog een paar honderden titels bij. De collectievorming in Vlaanderen verdient dus aandacht, zodat nog beter kan worden ingespeeld op wat de doelgroep verlangt.

Uitdagingen en kansen

Met de implementatie van de Daisy-techniek en het verhogen van het aantal beschikbare titels is het verhaal niet ten einde. De projectgroep DaisyVlaanderen, het samenwerkingsverband dat in 2003 werd opgericht door de VLBB, de VKBB en het productiecentrum ProgeBraille Helen Keller (PHK), wacht vele uitdagingen. De grootste uitdaging is natuurlijk om het aantal gebruikers binnen de doelgroep te verruimen.

De twee bibliotheken die in 2008 één organisatie zullen vormen, VLBB en VKBB, bereiken samen ongeveer 8 procent van de doelgroep, zoals eerder opgemerkt. Openbare bibliotheken bereiken ongeveer 27 procent van de totale Vlaamse bevolking. Het samengaan

procent, van 156.346 naar 177.227. De collectievorming van de VLBB in Laken volgde dezelfde evolutie. Cassettes komen er niet meer bij, Daisy-boeken en brailleboeken uiteraard wel. De studio's draaien op volle toeren om de collectie aan te vullen. Er is de omzetting van audiocassettes naar cd's en er zijn nieuwe opnames. Daarnaast komen er Daisy-boeken van het productiecentrum PHK en van het Nederlandse Dedicon. Ook de bibliotheek in Varsenare heeft een uitgebreide collectie (tabel 4), zodat er in Vlaanderen eind 2006 al meer dan 11.000 titels in Daisy-formaat werden aangeboden. In 2007 waren dat er

moet alvast de slagkracht verhogen. Naast de collectievorming zijn er ook de promotie en de distributie. Voor die twee problemen is samenwerking met andere partners uit de boekenwereld meer dan nuttig.

Samenwerking met uitgevers

Vlaamse boekenuitgevers en de Vlaamse Luister- & Braillebibliotheek (VLBB) gaan praten over samenwerking. Dat was een van de afspraken die op 16 oktober 2007 werden

gemaakt tijdens een debat in Huis deBuren in Brussel. Specialisten uit Vlaanderen en Nederland hadden het een hele namiddag over Daisy. Een wisselwerking inzake de productie en distributie van die luisterboeken in Vlaanderen is mogelijk. Vlaams minister van Cultuur Bert Anciaux zal de zaak op de voet volgen, zo beloofde zijn adviseur Dirk Verbist. Vooral het idee van de 'omgekeerde inclusie', waarbij de Daisy-standaard, ontwikkeld voor leesgehandicapten, toegankelijk zou worden gemaakt voor normaalzienden, trekt hem aan. Tegelijk heeft een dergelijke wisselwerking consequenties op bedrijfseconomisch, technologisch en zeker ook juridisch vlak. De uitzonderingen en vrijstellingen die gelden voor instellingen die zich richten tot leesgehandicapten, vallen weg als deze een gewoon, commercieel gebruik krijgen (zie kaderstuk: *Wat met het auteursrecht?*). Gesprekken tussen beide partijen kunnen alvast de mogelijke obstakels op een rij zetten.

Ook gewone lezers hebben duidelijk interesse voor luisterboeken, wat Daisy-boeken tenslotte zijn. De markt voor luisterboeken op cd groeit. In Nederland werden in de eerste jaarhelft van 2007 132.000 luisterboeken verkocht, waarvan ongeveer de helft via de reguliere boekhandel. In Duitsland is het succes van luisterboeken nog vele malen groter. Een nadeel voor visueel gehandicapten is dat uitgevers van commerciële luisterboeken niet het Daisy-formaat gebruiken, zodat de voordelen – zoals de navigatie – wegvalt. Als die uitgevers dat doen, kost dat geld en dat zou het al bescheiden rendement op die luisterboeken in het gedrang brengen. Bij onze noorderburen heeft Dedicon⁸ een afzonderlijke afdeling in het leven geroepen, Lecticus, dat audiobestanden – geen cd's – op de (commerciële) markt brengt. Lecticus sloot daarvoor afzonderlijke licentieovereenkomsten af met de oorspronkelijke uitgevers. De opbrengsten komen de leestruurvoorziening ten goede.

Samenwerking met openbare bibliotheken

De grootste uitdaging voor de luister- en braillebibliotheken is het opvoeren van de samenwerking met openbare bibliotheken. Gaan openbare bibliotheken voor een innige band met Daisy-boeken of blijven ze koele minnaars? Gaat Daisy zich verlopen met Bib? Via het netwerk van de openbare bibliotheken dienen zich nieuwe kansen aan om een groter gedeelte van de doelgroep te bereiken. Het komt erop aan een win-winsituatie uit te bouwen, zodat luister- en braillebibliotheken, openbare bibliotheken en de gebruiker erop vooruitgaan.

Daisy-boeken kunnen een klein maar belangrijk onderdeel worden van het beleid van een openbare bibliotheek. Het aanbieden van Daisy-boeken is perfect in te passen in plannen voor een lokaal cultuurbeleid, voor inclusieve cultuurparticipatie en voor het vergroten van de sociale rol van de openbare bibliotheek. Op dit moment hebben ongeveer honderd openbare bibliotheken een samenwerkingsverband gesloten voor het aanbieden van Daisy-boeken. De eerlijk-

Wat met het auteursrecht?

Is het auteursrecht een achterhaald begrip dat de verspreiding van informatie in de weg staat? Niet echt. Een correcte vergoeding van auteurs maakt dat auteurs worden aangemoedigd om te schrijven, dat uitgevers worden aangemoedigd om uit te geven en te verspreiden. Ook rechthebbenden zijn het er echter over eens dat je niet alles kunt overlaten aan individuele (eventueel commerciële) afspraken over het (her)gebruik van teksten, foto's... Daarom riep de wetgever het begrip 'wettelijke licentie' in het leven. Dat wil zeggen dat er diverse (op Europees niveau afgesproken) uitzonderingen bestaan in het auteursrecht, bv. voor reprografie, thuiskopie of openbare uitlening, op voorwaarde dat deze (1) in bepaalde bijzondere gevallen worden toegepast mits daarbij (2) geen afbreuk wordt gedaan aan de normale exploitatie van werken of ander materiaal en (3) de wettige belangen van de rechthebbende niet onredelijk worden geschaad. Dit geheel van voorwaarden noemt men de driestappentoets. Met deze toets in het achterhoofd heeft elke lidstaat van de Europese Unie beleidsvrijheid inzake auteursrechtelijke uitzonderingen.

Die beleidsvrijheid biedt de mogelijkheid om maatregelen te treffen die de leesvoorziening van bv. leesgehandicapten ten goede komen.

Het federale Parlement heeft, met instemming van de rechthebbenden, vastgelegd dat *"de reproductie en mededeling aan het publiek van werken ten behoeve van mensen met een handicap, die rechtstreeks met deze handicap verband houden en van niet-commerciële aard zijn en voorzover het wegens de betrokken handicap noodzakelijk is, voor zover hierdoor geen afbreuk wordt gedaan aan de normale exploitatie van het werk en geen onredelijke schade wordt berokkend aan de wettige belangen van de auteur"*, kan gebeuren zonder toestemming van de auteur.¹⁰ Niet alleen is geen toestemming vereist, een vergoeding is dat evenmin. Hetzelfde geldt voor de openbare uitlening van werken. Het Koninklijk Besluit van 22 april 2004 zegt in artikel 5 uitdrukkelijk: *"Wordt van de verplichting tot betaling van de vergoeding voor openbare uitlening vrijgesteld, de uitlening van werken en prestaties door: (...) de officieel erkende instellingen die zijn opgericht ten behoeve van blinden, slechtzienden, doven en slechthorenden."* Daarnaast zegt de Auteurswet dat de vergoeding voor de reproductie voor eigen gebruik van fonogrammen en van audiovisuele werken – de zogenaamde thuiskopie – wordt terugbetaald aan *"blinden, slechtzienden, doven en slechthorenden, evenals aan de erkende instellingen, opgericht ten behoeve van deze personen."* Dit artikel is van belang voor de heffing op cd-schijfjes.¹¹

heid gebiedt erbij te vertellen dat de meeste van deze bibliotheken in de provincie Antwerpen te vinden zijn. Het Antwerpse provinciebestuur besliste namelijk om het project te ondersteunen. Elke bibliotheek die besloot in het project te stappen, kreeg de beschikking over twee Daisy-spelers, een mooie startpremie!

De medewerking van een openbare bibliotheek is mogelijk op individuele basis, binnen een regionaal samenwerkingsverband of op provinciaal niveau. In het najaar 2007 werd een handleiding ontwikkeld waarin wordt toegelicht hoe je als bibliotheek aan de slag kunt gaan met Daisy. Er zijn wisselcollecties samengesteld van telkens ongeveer honderd fictietitels in Daisy-formaat. Als ernaar gevraagd worden, maken ook jeugdboeken deel uit van die wisselcollectie. Dit pakket wordt dan een jaar lang ter beschikking gesteld van de openbare bibliotheek. De Daisy-boeken zijn uiteraard enkel bestemd voor lezers met een visuele of andere lees-handicap, anders vallen de auteursrechtelijke vrijstellingen weg. Via een eenmalige registratie bij de eerste uitlening kan dit administratief worden geregeld.

De titelbeschrijvingen van de Daisy-boeken uit de wisselcollecties worden ook ingevoerd in OpenVlacc. Daardoor kunnen de openbare bibliotheken de records overnemen in hun lokaal systeem voor de uitleenduur van de wisselcollectie. Zij kunnen deze wisselcollectie binnen hun eigen werking gebruiken zoals ze willen. Bijvoorbeeld voor rechtstreekse uitlening aan de eigen lezers of als onderdeel van hun wisselcollecties voor rust- en verzorgingstehuizen of voor de boekendienst-aan-huis. Aan de bibliotheekschool van Genk maakte Karen Timmermans een eindwerk over de integratie van het bibliotheekwerk voor leesgehandicapten in de openbare bibliotheken⁹.

Met een dergelijke samenwerking wint iedereen

De *luister- en braillebibliotheken* hopen door de samenwerking de meer mobiele mensen uit de toenemende groep van slechtziende medioren (50-60 jaar) en jongsenioren (60-70 jaar) te bereiken. Een groter gedeelte van de doelgroep participeert.

De *openbare bibliotheken* kunnen door deze samenwerking hun dienstverlening continueren aan de gebruikers die geleidelijk aan afhaken door gezichtsproblemen. Een vorm van klantenbinding, dus. Tegelijk breidt de openbare bibliotheek de eigen lokale sociale functie uit.

Leesgehandicapten geraken niet geïsoleerd, maar kunnen blijvend gebruikmaken van een basisdienstverlening die er is voor iedereen. Een vorm van inclusie!

Tot slot

Het verhaal van Daisy begint nu pas echt. Het samengaan van de organisaties voor lectuurvoorzieningen voor visueel gehandicapten en de samenwerking met openbare bibliotheken staan in functie van wat als prioriteit 1 kan worden beschouwd: een groter gedeelte van de doelgroep bereiken. De verhoogde inspanningen moeten op middellange en zelfs op korte termijn resultaten opleveren. Dat is zonder twijfel ook de achtergrond van de toezegging van Vlaams minister Bert Anciaux om de jaarlijkse subsidie voor de bibliotheekvoorzieningen voor leesgehandicapten te verhogen met 230.000 euro. De geïntegreerde werking van de voorheen grotendeels los van elkaar werkende organisaties zal vanaf 2008 de beschikking krijgen over 1,3 miljoen euro. Die toezegging volgde op een bezoek van de Minister aan de kantoren van de VLBB in oktober 2007 ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van de VLBB. Het samengaan van de twee organisaties werd al maandenlang grondig voorbereid. De gebruikers zullen er enkel voordeel bij hebben.

Noten

1. Met dank aan Geert Ruebens, bibliothecaris van de VLBB, voor de toelichting bij de Daisy-boeken, voor de boeiende rondleiding in de kantoren van de VLBB en voor de opmerkingen en commentaar bij een eerdere versie van dit artikel.
2. De cijfers vermeld in tabel 1 en tabel 2 werden samengesteld en ter beschikking gesteld door Geert Ruebens (VLBB).
3. Websites met interessante informatie over Daisy zijn <http://www.daisyvlaanderen.be> en <http://www.daisy.org>.
4. Een uitgebreide technische beschrijving is onder meer te vinden in de scriptie die Hans Baudaer indiende tot het verkrijgen van het diploma van Gegradueerde in het Bibliotheekwezen en de Documentaire Informatiekunde aan het CVO De Nobel, Leuven, academiejaar 2005-2006.
5. Zie ook <http://vlbb.bib.vlaanderen.be>.
6. Zie ook <http://www.vkbb.be>.
7. Bron tabellen 3 (Aantal uitleningen VLBB 1978-2007) en 4 (Evolutie collectie 1978-2007): VLBB, Brussel.
8. Dedicon is de centrale organisatie in Nederland die informatie toegankelijk maakt en informatiekkanalen opent voor mensen met een leeshandicap. Zie ook www.dedicon.nl.
9. Dit eindwerk is te raadplegen op de site van de VLBB, <http://vlbb.bib.vlaanderen.be>, luikje 'openbare bibliotheken'.
10. Artikel 22 §1 11° van de Auteurswet van 30 juni 1994. De gecorrigeerde versie van de Auteurswet en de tekst van de bijbehorende Koninklijke Besluiten over reprografie en openbare uitlening zijn te vinden op www.reprobel.be.
11. Artikel 57 4° Auteurswet. Voor meer informatie over de thuiskopie, zie www.uvibel.be.